

"תזהירם מן הפילגש"

מיכל טיקוצ'נסקי ורחל שפרכר פרנקל

הפילגשות היא מודל הלכתי שעולה מפעם לפעם כשנדמה שאפשר לפתור באמצעותו בעיה חדשה. באמצעות מודל זה ניסו למשל לפתור את שאלת היחס לנישואים אזרחיים, כך מוצע לפטור יהודים רבים מאיסורי אשת איש ולהציל את ילדיהם מממזרות. במקומות מסוימים נעשה בו אף שימוש למפרע כדי להימנע מייבום.

ועל כל אלה מוצע חדשות לבקרים הפתרון האולטימטיבי לסרבנות גט – במקום קידושין ונישואין כדת משה וישראל יעבור העם כולו ליחסי אישות על-פי דגם הפילגש, וייפטר מעולם של גיטין על-פי ההלכה!¹

גם לפרופ' צבי זוהר נדמה במאמרו שמצא את נוסחת הקסם שתפתור את בעיותיהן של שורה ארוכה ומגוונת של אוכלוסיות: רווקים, רווקות, חרד"לים צעירים, חרדים, דתל"שים, תיכוניםטים בכלל ואף חילונים שמתעניינים. עיקר טענתו היא שניתן להקל על מצוקתם של ציבורים אלה באמצעות הפילגשות שהיא דגם הלכתי מקובל ולגיטימי לגמרי, המוסתר מן הציבור רק ממניעים של מדיניות חברתית.

עו"ד מיכל
טיקוצ'נסקי עומדת
בראש בית המדרש
לנשים בבית
מורשה. בעלת תואר
שני במשפטים
ובוגרת מת"ן
רחל שפרכר
פרנקל היא יועצת
הלכה בנשמת
ור"מית במדרשת
לינדנבאום.
בוגרת מת"ן

1 תגובתנו היא להצעת הכותב כפי שהיא מופנה לציבור שומרי התורה והמצוות. שאלת המעמד האישי הרצוי לציבור החילוני ווקקת דיון מעמיק בפני עצמו.

א

ובכן, נכון הוא שהפילגשות התקיימה במידה זו או אחרת לאורך הדורות. ואף-על-פי-כן, מעמדה ההלכתי נותר שנוי במחלוקת² וחלק ניכר מאזכוריה הרבים אינם הלכה למעשה.³

בין כך ובין כך הפילגשות רחוקה מלהיות מעוררת או מקובלת בשוויון נפש (גם אמה עבריייה ואשת יפת תואר הם אופני קיום הלכתיים ועדיין איננו מטיפים לאימוצם ברבים). גם הפוסקים שהכירו בפילגשות, ראו בה מודל שלילי ומציאות מגונה ועל כן היא שימשה פתרון הלכתי במקרים קיצוניים וכקרב הצלה ליחידים:

הגדרת האישה כפילגש פתרה בעיות הלכתיות כמו שחרור נערה מנישואין ללא גט,⁴ שחרור עגונה מן האנוסים,⁵ וטיהור ילד מכתם ה"שתוקי".⁶ במקרה קיצוני עוד יותר אף אפשרה החזרת גרושה שנישאה לאחר, כפילגש.⁷

2 העניין נתון במחלוקת מתקופת הראשונים ועד לימינו. במאמרו של צבי זוהר אמנם הוזכרה העובדה ששיטת הרמב"ם נחשבת לחולקת, אך זה נעשה באופן מינורי. למען האמת, לצד הרמב"ם שזוהה כמי ששולל את הפילגשות עומדים רש"י, הרשב"א, הר"ף ואף הרא"ש, שלרוב השיטות הבין הפילגשות דורשת קידושין. הרשב"א כותב (שו"ת הרשב"א, חלק ד, סימן שיד) שהפילגשות נאסרה, וכדבריו: "הנה אני לא באתי להתיר, להראות פנים שיהא מותר לישא בת ישראל לפילגש, כ"ש על אשתו הכשרה, הנשואה לו בקידושין. שהרי משנתנה תורה, נתחדשה הלכה, ואסרה הפילגש והיא אישה המזומנת לו בלא כתובה וקידושין". בדעה זו אחזו רבים אחרים. לדוגמה, שו"ת הריב"ש, סימן שצה, מציין "אבל לעולם אם ירצה, חייב ליקח בקידושין, כל הנשים, שייקה, ואפילו הן ק". והוא מקיים בכל אחת, מצות עשה; ומברך ברכת אירוסין וכל שיבוא על אחת מהן בלא קידושין, עבר על מצות עשה. ואם יחדה לפילגש, כ"ש שעבר על מצווה זו: שהרי לוקח אישה בלא קידושין. ועוד, דלרבי אליעזר דאמר (יבמות נט:): פנוי הבא על הפנויה, עשאה זונה, ואסורה לכהן: ודאי אפי' המיוחדת, היא זונה לדבריו; כיון שביאתה, שלא לשום אישות. וס"ל כההיא ברייתא, דמייתנין בפ' הנשפין (עו): אל תחלל את בתך להזנות; בחלולין שבנות הכותב מדבר: במוסר את בתו שלא לשם אישות. וכן, היא שמסרה עצמה, שלא לשם אישות. אלמא: כל ביאה שלא לשם אישות, היא זונה". וכן בשו"ת מהר"ם פדובה, סימן יט מדובר באדם שהיתה לו בעבר פילגש. הפילגש נישאה לאחר ונתגרשה ממנו. ועתה השואל מבקש להחזירה להיות פילגשו כדי שתלד לו צאצא מאחר ששהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה לו. המהר"ם ממליץ לקחתה כאישה ולא כפילגש, וכדבריו "מוטב יאכל בשר תמותה שחוטתה ואל יאכל בשר תמותת נבילה". וכך מבין הב"ח את דברי הרא"ש, טור אבן העזר, סימן כו ועיינו שם. מעבר לכך, גם בפסיקת האחרונים המעיין יבחין מיד שהשאלת יעב"ץ אינו חוות הכול. שו"ת אחיעזר, חלק ג, סימן כג ד"ה 'הנה למש"כ', "תוסף גם איסור פילגש, ובכלל בפילגש דהתיירא נחלקו גדולי עולם והחמיר בזה הריב"ש, והיא פירצה גדולה בקדושת האישות ובפרט בימינו אלה שתמלא הארץ זמה". וכן ראו הרב עוזיאל, שו"ת פסקי עוזיאל, סימן עה, ועוד.

3 חלק ניכר מהשימושים של הפילגש בספרות ההלכה אינם אלא כלי לניתוח רעיוני של מערכת היחסים בין האישה לאישה. ועיינו למשל, שו"ת אבקת רוכל, סימן פא, ד"ה 'נדוע בשערים', "יאמרו במקום שאין שם קידושין כלל דאינה אצלו אלא כפילגש דכיוון דחיתון אין כאן תנאים אין כאן". לא מדובר כאן בפילגש ממש אלא במודל הפילגש כאמצעי לבירור זכויות האשה לעומת זכויות הגבר במצבים מסוימים. ועיינו גם להלן, הערה 5, שם רואים כיצד הריב"ש משתמש ב"פילגשות" כמודל להגדרת מערכת חיובים מחד גיסא, אך שולל שימוש מכוון בדפוס זה מאידך גיסא. וכן שו"ת מהרש"ך, חלק ב, סימן קה, ועוד כך בהרבה מקומות.

4 שו"ת בנימין זאב, סימן קי, ובדומה גם שו"ת קול מבשר, חלק א, סימן כב.
5 שו"ת הריב"ש, סימן ו: "אל הוותיק רבי בנימין עמאר, ישמרהו אלוקים. שאלה: אישה אחת באה ממירוקה, מאותן האנוסות לעבודת ככבים, ובנה בחקה ונאמר לה: מה סיבך ומה טיבו של בן זה?

הרמב”ן עצמו⁸ שראה בפילגשות אפשרות קיימת שלא גזרו עליה בשום אופן, חשש שיישומה הלכה למעשה יוביל לזנות ולפריצות.

מגמתו של הרמב”ן שלא להפיץ את הרעיון שלפילגשות יש עיגון הלכתי⁹ נבעה מחששות אמיתיים ועמוקים, ומתוך ראייה רחבה של הציבוריות החברתית היהודית. מה שזוהר מכנה ”הסתרת מידע מן הציבור” הוא בעצם הפעלת השיקולים ההלכתיים והאיזונים הנדרשים בבוא הפוסק לברר כיצד יש להורות לציבור לנהוג.

מדברי הרמב”ן עולה ההכרה שהשכנה הקרובה וידידתה הטובה של הפילגשות היא הפריצות (די בהצצה למאמרו של זוהר כדי להבין עד היכן אפשר למתוח את גבולות הפילגשות). פילגשות היא הרבה יותר ממדרון חלקלק. היא פונה בדיוק אל חתך האוכלוסייה שיקשה עליו לשמר את גבולותיה.

הרמב”ן אכן הכיר בקיומה של הפילגשות מאז ומעולם, ודווקא הוא, שאינו רואה בה איסור או בעיה הלכתית, קורא לשומר נפשו לרחוק ממנה.

ואמרה שאנוס אחד מארץ ארגון תבעה לינשא לו קודם הגזרה כדת משה ויהודית ולא עלתה בידו. ולאחר הגזרה בכמו שבוע אחד, בא (אנוס אחד) לעבודת ככבים אוהבו של אותו אנוס החפץ בה, ודבר על לבה להינשא אליו, והיא נתפייסה ונגמר הווג ביניהם. אלא שלא קרשה בעדים ולא נשאת לו בעשרה, אלא על-ידי עובדי ככבים בחוקות דתם ובכהני במותם. וישבה בביתו עמו כאשתו לכל דבר בחזקת אישות, והיו יודעים זה אנוסים רבים. וישב עמה כמשלש חדשים, ונתעברה ממנו וזה פריה; והלך האישה ההוא מעבר לים, ולא יסף שוב אליה עוד. הריב”ש משתמש בפילגשות כדי לפטור את האישה מעגינותה – דפוס זה ממשש אותו להגדרת טיב יחסיה עם בעלה הראשון. הריב”ש גם מעיד במפורש על שיקולי הפסיקה שלו בעניין שהזכרנו וכך הוא מציין: “...ועוד, דליכא למנטק כל חומרי הסברות לעגן את זו...”. לעומת זאת, באותו שו”ת בסימן שצה בדיון עקרוני בשאלת הפילגשות שולל הריב”ש את האפשרות להיתר הלכתי לחיי פילגשות, ובתשובתו שם ישנם שיקולים הפוכים. מדובר שם בבעל שלמרות שבועתו שלא לקחת אישה על אשתו או פילגש וכו’ חי עם אלמנה פרוצה. הריב”ש רואה זאת כחומרה וקובע באופן נחרץ שהפילגשות נאסרה בבית-דינו של דוד המלך. למקרה דומה עיינו שו”ת מהרש”ך, חלק ב, סימן קה; שו”ת דרכי נועם, חלק אבן העזר, סימן מו; שו”ת צדקה ומשפט, חלק אבן העזר, סימן מד.

שו”ת הרשב”א, חלק ד, סימן שיד. הפסק ניתן רק לאחר שהרשב”א הביע את שאט נפשו מעצם רעיון הפילגשות – השווה אותה לזנות, וראה בה חטא ומעשה שלא ייעשה. “תחילת כל דבר, צריך אני לומר, שהרבר אסור ומכוער. הוא אסור, מפני שעובר בלאו: דלא תהיה קדשה. ומשום אל תחלל את בתך להזנותה; ויש בו איסורא דאורייתא. ומכוער, משום דקודם מתן תורה, אדם פוגע אשה בשוק, ואם נתרצו שניהם בוועלה ומקיימה לו לאשה, או נותן לה שכרה והולך לו. כיון שנתנה תורה, נתחדשה הלכה. שהרוצה לישא אשה יעשה בה מעשה לקדש אותה בכסף, שיכתוב לה כתובה...”. ובהמשך בנוגע לוולד: “ואם אביו ואמו עשו שלא כהוגן, ובעלו בלא כתובה ובלא קידושין, המלקות והתשובה יכפרו עליהם”.

שו”ת משפטים ישרים, חלק ב, סימן קע. התשובה עוסקת ביהודי מומר שביקש לשוב ולחיות עם גרושתו שנתקדשה בינתיים לאיש אחר ונתגרשה גם ממנו. מדובר באיסור המחזיר גרושתו אחר שנישאה לאחר. כנגד זה עמדה אברת נפש מישראל שכן מבחינת המוסלמים יכול היה לשאת רק מוסלמית ולא יהודייה, חוץ מאשתו הראשונה שעליה לא הקפידו. ר’ רפאל בירדוגו התיר לו להשיבה אליו בתורת פילגש, וזאת, מפני שעת הדחק: “אך להיות שנידון זה שבא לפנינו ננעלו בעדו שערי אורה ועולם חשך בעדו שמיום שיגרש זאת האישה נשאר מטולטל בטלטולי דגברא ונשאר נע ונד לא מצא מנוח לכף רגלו וקרוב שיהא נכשל בנשג”ז ... ונמצא נאבדת נפש אחת מישראל ... ולזאת צידדנו צדדים אולי תעלה ארוכה לנפש אחת מישראל ולו יהיה בדרך צר ודחוק כמלוא נקב מחט סדיקית”.

תשובות הרשב”א המיוחסות לרמב”ן, סימן רפד.

הנחה שהמשפט המסיים את תשובת הרמב”ן הוא חלק אינטגרלי מן התשובה.

ב

מה שנראה כהצבעה על דרך הלכתית כבושה שנותר רק להציעה לרבים, הוא למעשה ניסיון לחזור ולהמליץ על שיטת היחיד של היעב"ץ – שאכן תמך באופן נלהב בהרחבת הפילגשות. בסוף דבריו תולה היעב"ץ את הפסק בהסכמת גדולי הדור, ברם, למעשה הוא נותר בכדידות כמעט מזהרת.

נדגיש שחלק מהותי מן הפסק של היעב"ץ הוא שמירה קפדנית על גדרי הפילגשות. ספק אם זו התמונה שהצטיירה בדעתו של כותב המאמר. דברי היעב"ץ מובאים כאן כלשונם – יראה הקורא וישפוט:

מכל מקום איני רוצה שיסמוך אדם על-ידי בזה כי אם ע"פ הסכמת גדולי הדור. ואם ייטבו דברי אלה בעיניהם.

...עוד אני מעיד במי שרוצה לסמוך על הוראתי זאת על כל פנים לא יעשה כזאת עד שיימלך ברב ומורה צדק לעדתו. שיסדר לו ההיתר ע"פ יחוד גמור בטוח ממכשול דהיינו לייחד לה חדר בביתו ולהזהירה מייחוד כל שאר אדם. ושבאם תמצא שעברה ולא נזהרה. ישלחנה מיד מביתו. וכן יצוונה שתטבול בזמנה ויודיענה שאין בזה בושה כלל. ולבאר לה גם כן שהבנים שתלד ממנו כשרים כשאר מיוחסים שבישראל כשתשמור בריתה ותהא נאמנת לאיש הזה. מה שאין כן אם תזנה עליו. אזי בניה בני זנונים וחייבים עליה משום קדשה על כל ביאה וביאה בין איש זה בין אחרים. ובאופן זה אם ישמעו ויעשו ככל האמור אזי אין אחריות מכשול עוון כלשהו בדבר זה ולמצוה יחשב להרים המכשלות את הרשעים.

...והכל הולך אחר כוונת הלב. בלבד שיכוין אדם דעתו לשמים. רחמנא לבא בעי.¹⁰

ג

לצערנו לא הגיעה לידינו תגובתן של הנשים בנות דורו של היעב"ץ, ואף שחכמי ישראל שקדו היטב על תקנתן, נתמקדו אנו בהשמעת הקול הזה. מבחינת מעמד האישה מחזירה הפילגשות את האישה לימים שלפני מתן תורה ולפני תקנות חז"ל הרבות שנועדו להגן עליה, בלי כתובה ובלי זכויות והגנה משפטית. נכון הוא שהכותב אינו

10 שו"ת שאילת יעב"ץ, חלק ב, סימן טו. ההדרגות שלנו. מתברר שכבר נמצאו קופצים על הרעיון. לפני זמן-מה יכלו חדי העין להבחין במודעה באחד ממדורי השידוכים, בזה הלשון: "גבר דתי, רווק, בעל תשובה בשנות השלושים מירושלים, בחור מרשים, גובה 1.80, מבוסס, מעוניין בקשר דיסקרטי תחילה, על-פי ההלכה אך ללא קידושין, מבוסס על שאילת היעב"ץ חלק ב שאלה טו, עם בחורה/אישה נאה דתיה או מסורתית, תמיכה כלכלית מובטחת (ע"פ ההלכה) מתחייב לשמח". (תודה לרב שוקי רייך על ההפניה).

מציע את הפילגשות במקום התא המשפחתי המסורתי, אלא כשלב ביניים, המתאים – בשימוש נרחב – לתקופות מסוימות בחיים. אך בטרם נהפוך את בנותינו לפילגשים, הבה נבדוק, היסטורית, מי נאלצו להסתפק במעמד מבזה זה, וגם כיום, מי ייהנה ממנו, ומי ישלם את המחיר.

סקירה של ספרות השו”ת מציירת תמונה מעניינת ואופיינית לדמותה של הפילגש. בתפקיד הפילגש שיחקו משרתות,¹¹ שפחות,¹² גויות,¹³ אנוסות,¹⁴ אלמנות, פרוצות¹⁵ ויתומות.¹⁶ הגברים שהחזיקו פילגשים היו, לעומת זאת, גברים נשואים (בחלק מן המקרים חשוכי ילדים)¹⁷ שעקב חרם רגמ”ה נמנעו מלשאת אישה שנייה), פסולי חיתון,¹⁸ או לעתים, בעלי הון וחסרי מצפון.¹⁹

גם בהסברים המוצעים למקור המילה ”פילגש” נשמע הד מעמדה הבזוי: ”פילגש – נוטריקון פלג אישה”,²⁰ ”ובעלי הלשון דורשין פילגש מילה הפוכה ומורכבת: פי שגל עומדת לפרקים למשגל ולשמש את הבית ופעמים למשכב”.²¹ אף הרא”ש שצוטט במאמר²² משקף את היחס המקובל לפילגש: ”לא מיביעא שבני משפחתה יכולין למחות בידו שהוא פגם להם שתהיה פילגשו...”.

שום אב מסור לא הועיד את בתו להיות פילגשו של מאן דהוא. מי שחרד לעתידה של בתו דאג להשיאה כדת משה וישראל. כך הבטיח את זכויותיה לבגדים, למזון ולפרנסתה בכלל, ויודא שלא תהא קלה בעיני בעלה להוציאה.

T

זוהר מבקש לפתור באמצעות הפילגשות מצוקות רבות.²³ מהצעתו זו עולות כמה מגמות:

- 11 תשובת הרא”ש המובאת בטור אבן העזר סימן כו: ”וכן כתב ארוני אבי הרא”ש בענין פנויה המשרתת בבית ראובן ...”, וכן שו”ת הר”ן, סימן סח, ושו”ת הרדב”ז, חלק ג, סימן תמג.
- 12 שו”ת רדב”ז, חלק ד, סימן קמט.
- 13 שו”ת מהר”י בי רב, סימן לט.
- 14 שו”ת הריב”ש, סימן ו.
- 15 שם, סימן שצה: ”...ועתה, ראובן הנזכר רוח זנונים התעהו. ותדבק נפשו באלמנה אחת, אשר בעודנה תחת בעלה, זינתה עם אחרים: נמצאת וגם נתפשה. ויעשו בה הקהל משפט נאופות. ויחרה אליו, להיות חשוקתו בלי קידושין ובלי כתובה. וזה בפרסום. מפתו תאכל, ומכוסו תשתה, ובחיקו תשכב. עד שנודע לחצר, ויתנוהו במשמר, מפני הקנס הכתוב בשטר”.
- 16 עיינו שו”ת מים עמוקים, חלק ב, סימן סז.
- 17 עיינו לעיל, הערה 2, וכן שו”ת תורת אמת, סימן סד.
- 18 שו”ת בנין ציון, סימן ו.
- 19 לסקירה נרחבת ראו ספרו של א’ גרוסמן, חסידות ומורדות, ירושלים תשס”ג, עמ’ 229-256.
- 20 הסבר לשוני זה מובא בשו”ת שאילת יעב”ץ, חלק ב, סימן טו עצמו: ”משא”כ בפילגש (שאינה אלא פלג אישה, כנוטריקון שלה)”.
- 21 השגות הראב”ד, הלכות אישות א, א.
- 22 עיינו לעיל, במקורות שצוינו בהערה 11.
- 23 שלל המקרים המוצגים בתחילת מאמרו כוללים (א) רווקים ורווקות אשר בגיל מבוגר טרם מצאו את

האחת, נתינת מענה למצוקות מיניות מבלי שייווצר קשר עמוק בין הצדדים, בגיל מבוגר או בגיל צעיר מאוד. השנייה, מתן פתרון הלכתי ועזרה בהפחתת האיסור למי שכבר נמצאים במערכת יחסים יציבה. השלישית, פתרון תופעות חברתיות בעייתיות כמו הקדמת גיל הנישואין, תופעת החילון ואפילו את ייסורי המצפון.

באשר למגמה הראשונה, חייבים להצביע כאן על מוקש מרכזי:

הפילגשות היא הסדר של קביעות ביחסי אישות בין גבר ואישה. לדברי כל חכמי ישראל הפילגש מיוחדת לאדם אחד, ואסורה על אחרים – הדבר נזכר בכל מקום בצמור לאבחנתה של הפילגשות מן הזנות. כמו כן, רוב הפוסקים סבורים שההסדר צריך להיות גלוי לעין-כול וידוע לציבור. שאם לא כן בושה היא מלטבול.²⁴

בתרגום ללשון ימינו, התיאור הזה מתאים רק לחברויות ארוכות טווח, מונוגמיות, שהן יציבות וידועות מספיק כדי לשמור על בלעדיות ועל 'טהרת המשפחה'.

ברקע דבריו של הכותב מצויה קריאה להכיר במציאות הקיימת ולבוא לקראתה – ובכן, זו איננה המציאות! השנים הארוכות של חיפוש בן-הזוג וה'דייטים', ימי התיכון חסרי המנוח, הרתיים הנחשפים לחילוניות והחיים הכפולים של חרדים – אינם זמנים של יציבות זוגית ומונוגמיה! (אנחנו רוצות להאמין שהכותב אינו מציע לכל אדם להחזיק לו מאהבת/להרגעת צרכיו המיניים בזמן שהוא מחפש ובונה את עתידו במקום אחר) ועל כן אין כמעט מצב שהפילגשות יכולה להיות לו פתרון ראוי.

וגם אם היתה – ידוע לכול מי הנפגעות העיקריות של פעילות מינית בוסרית ומוקדמת (מן המאמר עולה התפיסה המתמיהה שבשביל נישואין צריך את כל מרכיבי הבשלות הנפשית הבוגרת ואילו בעבור יחסי אישות מלאים די בהתעוררות הבשלות המינית),²⁵

בני-זוגם אך מנהלים מערכות יחסים הכוללות ככל הנראה יחסי אישות. הבעיה ההלכתית העולה כאן לדעת זוהר היא בעיית בעילת נידה, שהינה איסור כרת. התרת הפילגשות תאפשר את טבילתן של אלו, ובכך נגאל את ה"זוגות" הללו מאיסורי כרת. (ב) צעירים חרדים שמוצאים את פורקנם אצל גויות וכך ניצלים מאיסורי כרת. כאן, הפילגשות תאפשר להם לחיות עם יהודיות בלא להתחייב בכרת. (ג) צעירים חרדים המבלים בחברה החילונית כמקובל שם ושבים לביתם כאילו לא אירע דבר – בעייתם היא בעיית ה"מוסר הכפול" כפי שזוהר מכנה זאת. כאן שוב תבוא הפילגשות ותגאל אותם מייסורים ומחיבוטי נפש. (ד) דתלש"ים שסיבת היותם כאלה היא חוסר עמידתם בניסיון ואשר בעקבות כישלונם בעברות אלו פרקו כל עול. זוהר סבור שעל אלו נוכל לשמור "בתוך המסגרת" אם נאפשר פתיחות מסוימת בתחום הזה. (ה) תופעת הקדמת גיל הנישואין בחוגים החרד"לים עקב מצוקה מינית. (ו) חרד"ליות שלא נישאו בחלון הזמן של גיל העשרים, ה"עגונות", תמצאנה פורקן להינזרותן ממין. (ז) קיימת מצוקה נוספת והיא מצוקת בני העשרה שהגיעו לבשלות מינית אך טרם הגיעו לכלל הבשלות הראויה לנישואין. מודל הפילגשות יכול לתת להם מענה זמני עד שיכשרו לנישואין ולבניית בית.

24 הביטוי ההלכתי "בושה מלטבול" מייצג מחד גיסא את הביטחון שיתאפשר לה להקפיד על טהרת המשפחה, ומאידך גיסא, הוא ראייה לפומביות היחסים וליציבות היחסית המבחינה בין פילגשות לזנות.

25 ועל אלו נאמר על הראשונות קא בכינן... וראו תיאור מרתק על המחיר הנפשי של המתירנות המינית אצל מתבגר (זכר וחילוני ובעברו) במאמרו של גיל מנוסי, 'הבוקר שאחרי', ארץ אחרת, 4 (אייר-סיוון תשס"א), עמ' 40-46. וכן בספרות של השנים האחרונות, כגון ספרה של Wendy Shalit, *A Return to Modesty: Discovering the lost virtue*, New-York 1999

מי ניזוק מכך שגברים, בשעה שאינם מושפעים גם מן השיקול המיני והשעון הביולוגי שלהם אינו מתקתק, דוחים עוד יותר את גיל הנישואים? מי הצד המבוזה כשגברים נשואים²⁶ מקיימים מערכות תקינות-הלכתית אך חד-צדדיות בעליל, ועוד כהנה וכהנה פגיעות חמורות בחברה היהודית בכלל ובנשים שבה על אחת כמה וכמה?

המגמה השנייה בהצעתו של זוהר מתייחסת לרווקים ורווקות שכבר מקיימים זוגיות אקסקלוסיבית וארוכת טווח (עליה אין מנוס מלשאלו בלשון הכותרת הסרקסטית של המאמר המצוטט ”למה, למען השם, הן לא מתחתנות?”)²⁷. אם הם, כאנשים פרטיים, מעוניינים להוריד את רמת האיסור שהם מעורבים בו ולהישמר מאיסורי כרת, מובן שעדיף שילמדו הלכות נידה וישמרו אותן. אם לצורך כך יבקשו בני-הזוג ייעוץ מרב, לדעתנו יש להיענות בחיוב לבקשתם ולענות על שאלותיהם ההלכתיות.²⁸ כדאי להעיר כאן שמבנה המשפחה המסורתית מאפשר ומעודד שמירת הלכות מורכבות אלה. היכולת לעמוד בהן בזוגיות פחות מחייבת, לאורך ימים, איננה מובנת מאליה.²⁹

אנחנו מבקשות לחזור ולהדגיש שלא הטבילה היא המכשירה את יחסי האישות במקרים אלה, אלא קיומו של קשר גלוי ויציב המאפשר שמירה על טהרת המשפחה. רק במצב דברים שכזה יש לפנינו קשר שניתן לדמותו לפילגשות – עליה נסב דיוננו.

בין ייעוץ הלכתי פרטי ונדיר לבין עידוד ופרסום מוסד הפילגשות עומד עולם ומלואו!

באשר לסוגיות האחרות, נכון הוא שצעירים שנכשלו בעברות הנוגעות לתחום המיני נוטים יותר להיות רשעים בעיני עצמם. אנו מסכימות שישנם רבים הסובלים מרגשות אשמה קשים עקב ”כישלונות” שונים ומגוונים – משז”ל ועד ביאת פנויה. ייתכן שניתן לפעול לשנות את תחושותיו הקשות של מי שנכשל, באמצעות חינוך מתאים וגיבוש הזהות היהודית ברוח ”ישראל – אף-על-פי שחטא”. אם מי ששכח לברך

26 נראה שהכותב מעדיף לראות את הפילגשות רק בקרב רווקים אך משנפתחו האפשרויות מי ערב לו ששם תיעצר התופעה?

27 תמר רותם, הארץ, 21.5.04.

28 החובה להפריש אדם מאיסור גוברת כאן על סנטימנטים ממשפחת ”הלעיטהו לרשע וימות”, מה גם שכללות הכול אופצייית הפילגשות קיימת – הדבר מגונה ומכוער אבל אינו בגדר ”רשע”. נקודה משמעותית נוספת היא מה שמקובל לכתוב גזרת הריב”ש על טבילת פנויות. מלשון הריב”ש נראה שהוא מתאר מציאות, ולא גזרה או תקנת חכמים. שו”ת הריב”ש, סימן תכה: ”ומה שנפלא: איך לא תיקנו טבילה לפנויה כדי שלא יכשלו בה רבים? ואין כאן מקום תימה! שהרי כיון שהפנויה אסורה כמש”כ אדרבא! אם היתה טובלת, היה בה מכשול: שהיו מקילים באיסורה כיון שאין איסורה אלא מדרבנן ... ונראה שנהגו בטבילה זו, בדורות הראשונים, משום טהרות. כמו שהיו מטבילין את הקטנות ... ואעפ”כ כתב הרמב”ן ז”ל: שביטלנה בדורות האחרונים, משום דהוי חומרא דאתיא לידי קולא: שיבואו בה לידי מכשול להקל באיסורא דרבנן”. לנקודה זו השלכות לגבי טבילת פנויות מסיבות אחרות – בערב ראש השנה ובערב יום הכיפורים, ולצורך עלייה להר הבית. (לעניין טבילת פנויות בערב יום הכיפורים עיינו שו”ת בני בנים, חלק ג, סימן ה).

29 ידוע לנו על יותר ממקרה אחד של רווקות שתוך חיבוטי נפש החליטו על יחסי אישות אחרי טבילה כדין, ובחורש שלאחר מכן לא טרחו לחזור למקווה. לעומת זאת ישנם זוגות רבים שבמהלך ההיכרות לא נשמרו, והחל מהחתונה קיבלו על עצמם לקיים טהרת המשפחה.

ברכת המזון או מי שחילל שבת כי לא עמד בניסיון יכול להרגיש חלק מן החברה ולשאת זהות דתית – למה מצד האמת, יחוש אחרת מי שנכשל ב”עברות מין”?

הפער הגדל בין גיל הבשלות המינית לגיל הבגרות והעצמאות הכלכלית הוא בעיה אמיתית שיש להתמודד עמה. גם נישואי בוסר אינם תופעה רצויה. תופעות אלה, כמו הרווקות המאוחרת עצמה, הן בעיות חברתיות ואין מנוס מלומר בגלוי: לא לכל בעיה חברתית יש פתרון הלכתי.

ה

מנינו כאן בעיות הלכתיות ומכשולים רבים בדרך ליישום ההצעה. מבעדן ומעבר להן נשקפת החרדה לפגיעה בחוסנה של המשפחה היהודית.³⁰ הרב עוזיאל³¹ מנתח ”זוגיות על-פי ההלכה ללא חופה וקידושין“:

...הרי לך מפורש ומבורר בלי כל ספק שאין הדירה הגלויה לכל שהם דרים כאיש ואשתו מהוה אישות בישראל אלא הקידושין כדינה של תורה מהווים את האישות...

דבר זה הוא פרצה גדולה לא רק בחיי המשפחה והאישות בישראל אלא גם בכל התורה שכולה היא חטיבה אחת ערוכה בכל ושמורה, וכל פגיעה בחלק ממנה, גורם הרס לכולה, והעדר ההכרה במקדש עמו ישראל על-ידי חופה בקידושין, עושה את בית ישראל לחולין וממנו נמשכת החילוניות בכל דרכי פינות החיים.³²

30 אף המשפט הישראלי מכיל ”קריאות עידוד” רבות למוסד הנישואין דווקא. הוא פוטר נשים נשואות מחובת השירות הצבאי (סעיף 39 ל’חוק שירות בטחון (נוסח משולב) תשמ”ו – 1986), פטור כזה מסמן את הנישואין והקמת המשפחה כיעד חשוב, ועיינו בדברי הכנסת בדיונים על הצעת החוק, גם ’חוק הלוואות לדיור תשנ”ב – 1992’ מקנה זכאות לסכומי הלוואה גבוהים במיוחד לזוגות נשואים דווקא. כמו כן ’חוק אימוץ ילדים תשמ”א – 1981’ קובע בסעיף 3 שאין אימוץ אלא על-ידי איש ואשתו, כלומר, אימוץ ילדים מוגבל לבני-זוג נשואים בלבד. (בכל אלה ישנה התעלמות מכוונת מאופציות ה”ידועה בציבור”, שהמחוקק הכיר בה במקומות אחרים, כמו למשל ב’חוק משפחות חד הוריות, תשנ”ב – 1992’). ישנן עוד דוגמאות רבות המעידות על תפיסת המחוקק את המשפחה ואת קשר הנישואין כדבר שיש לעודדו.

31 שו”ת פסקי עוזיאל בשאלות הזמן, סימן עה.

32 התייחסויות למערכות יחסים המבקשות להפקיע את הקידושין אנו מוצאים בדברי חכמים גם בהקשרים פחות מאיימים. הם ביקשו למשל להכניס תנאי בכתובה הקובע כי אם האישה תיפול לפני יבם הקידושין יוכרוזו למפרע כפילגשות. על כך עיינו שולחן ערוך, אבן העזר קנו. הובא גם בשו”ת שבות יעקב, חלק א, סימן קכו, ועיינו בשאלת יעבץ, חלק ב, סימן יד שהתנגד לכך. ובשו”ת מלמד להועיל, חלק ג, אבן העזר וחושן משפט, סימן כב (ד”ה ’תקנה כזאת’) הוא מעיר: ”תקנה כזאת לדעתי היא קלקלה שאין למעלה הימנה ... שמבקשין תחבולות לפרוק עולן של מצות ולבטל תורת גיטין וחוקיו של אברהם אבינו ע”ה ... ועוד דאנן חזינן שבכל שנה ושנה כמה וכמה קידושין מתבטלות ע”י הערכאות, ואנן ניקום ונתקן דבר שע”ז כמה וכמה אנשים מישראל יבעלו בעילות זנות באיסור פילגש...”.

למעשה, בדבריו של זוהר – לו יובנו במלוא היקפם – מוותר הכותב על אתוס הצניעות בעם ישראל. נדמה שהמאמר, בפנייתו לרבים, אינו מציע פתרון הלכתי לבעיה מסוימת, אלא מקדם אג'נדה כללית, ליברלית, השואפת ליתר פתיחות מינית ומתירנות (זו המכונה בלשון ההלכתית – פריצות). יהדות כזאת, כמו שזוהר מציון, תהיה אף לחילונים, יותר אטרקטיבית ורלוונטית. היא רק לא תהיה – יהודית.

